

монографія. Але для юридичних, історичних, філософських та інших суспільно-гуманітарних наук ситуація інша.

Тому більш збалансованим підходом могло б бути не механічне повернення старої системи, а диференціація вимог залежно від галузі науки.

Для суспільних і гуманітарних наук доцільно було б значно підвищити нормативну та академічну вагу одноосібної рецензованої монографії як показника фундаментальності докторського дослідження.

Література

1. Постанова президії Вищої атестаційної комісії України від 10 лютого 1999 року № 1-02/3 «Про публікації результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та їх апробацію». Електронний ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v02_3330-99#Text. (дата звернення 25.08.2026);

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів». Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/567-2013-%D0%BF#Text>. (дата звернення 25.08.2026);

3. Наказом МОН України від 23 вересня 2019 року № 1220 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук». Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1086-19#Text>. (дата звернення 25.08.2026);

4. Закон України від 26.11.2015 «Про наукову і науково-технічну діяльність». Електронний ресурс: <https://tax.gov.ua/diyalnist/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/65709.html> (дата звернення 25.08.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-651-8-10>

ЩОДО АНАЛІЗУ ОСНОВНИХ НЕДОЛІКІВ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХОВИХ НАУКОВИХ СТАТЕЙ В УКРАЇНІ

Боровик Людмила Андріївна

кандидат педагогічних наук, доцент,

академік Академії Адміністративно-правових наук,

проректор з наукової роботи та міжнародної діяльності

Baltic Research Institute of Information Economic Area

м. Рига, Латвія

Підготовка та опублікування наукової статті є важливою складовою наукової діяльності та передбачає не лише виклад певного матеріалу,

а проведення самостійного дослідження, отримання наукового результату, належне використання джерел, дотримання принципів академічної доброчесності, авторського права та професійної наукової етики.

Відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» науковий результат являє собою нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях інформації [1]. Однією з форм наукового результату є наукова стаття. Таким чином, головним критерієм якісної наукової статті має бути не сам факт її опублікування, а наявність самостійного, обґрунтованого та достовірного наукового результату.

Одним із найбільш серйозних порушень при написанні наукових статей є академічний плагіат. Закон України «Про освіту», а також спеціальне законодавство у сфері академічної доброчесності встановлюють вимоги щодо належного зазначення авторства та джерел використаної інформації [2]. Академічний плагіат може полягати не тільки у буквальному копіюванні чужого тексту. До нього можуть належати використання чужих наукових результатів, положень, висновків, класифікацій, концепцій та інших результатів інтелектуальної діяльності без належного зазначення авторства [3].

Особливої уваги потребує проблема прихованого запозичення. Науковець може не копіювати чужий текст дослівно, а змінити порядок слів, окремі терміни чи структуру речення, фактично залишивши чужу думку або науковий результат без посилання на автора. Саме по собі перефразування чужого тексту не робить відповідну думку власною. Якщо використовується результат інтелектуальної діяльності іншого дослідника, необхідно належним чином зазначити джерело.

Серйозною проблемою є неправильне цитування. Науковці іноді використовують цитати без належного зазначення автора та джерела, виривають положення з контексту, неправильно передають позицію іншого дослідника або посилаються на джерело, якого фактично самостійно не опрацьовували. Особливо поширеним є так зване вторинне цитування, коли автор знаходить певну цитату в іншій науковій статті, але у власній роботі посилається безпосередньо на першоджерело, якого сам не читав [3]. Така практика створює хибне уявлення про обсяг проведеної дослідницької роботи та може призводити до багаторазового відтворення помилок.

Окремим порушенням академічної доброчесності є самоплагіат [3]. Його сутність полягає у повторному використанні власних раніше оприлюднених наукових результатів без належного зазначення інформації про їх попереднє оприлюднення та представленні таких результатів як нових. Наприклад, науковець може опублікувати практично однакову

статтю у декількох виданнях, змінюючи лише назву або окремі фрагменти тексту. Також проблемним є перенесення значної частини попередньої публікації до нової статті без посилання на попередню роботу. Водночас використання власних попередніх досліджень саме по собі не забороняється. Важливими є прозорість такого використання, належне посилання та наявність нового наукового результату.

Особливо тяжкими порушеннями є фабрикація та фальсифікація результатів наукового дослідження [3]. Фабрикація полягає у вигадуванні даних або фактів, які використовуються в науковому дослідженні. Наприклад, автор може стверджувати, що провів соціологічне опитування, хоча фактично воно не проводилося, вигадати кількість респондентів, статистичні показники, результати дослідження або використані документи.

Для юридичних наукових досліджень особливо небезпечним є використання неіснуючих нормативно-правових актів, судових рішень, законопроектів, міжнародних документів або рішень Європейського суду з прав людини. Такі випадки можуть виникати не лише внаслідок свідомої фабрикації, а й через некритичне використання інформації, отриманої за допомогою систем штучного інтелекту.

Окремою проблемою є фіктивне співавторство. Йдеться про випадки, коли до переліку авторів наукової статті включається особа, яка фактично не брала участі у проведенні дослідження або підготовці відповідної публікації. Наприклад, до авторів статті може формально включатися керівник структурного підрозділу, науковий керівник, відомий професор чи інша особа з метою підвищення авторитетності публікації або внаслідок певних неформальних домовленостей.

Протилежною проблемою є невизнання реального авторства. Це ситуації, коли результати дослідження фактично отримані однією особою, однак авторство повністю або частково приписується іншій. Особливо небезпечними є випадки привласнення результатів роботи аспірантів, молодих науковців, підлеглих працівників або інших членів дослідницького колективу.

Закон України «Про академічну доброчесність» приділяє окрему увагу питанням належного авторства та передбачає відповідні види порушень академічної доброчесності, пов'язані з приписуванням та відчуженням авторства [3].

Суттєвою проблемою сучасних наукових статей є штучне створення наукової новизни. Автори нерідко використовують формулювання «вперше запропоновано», «вперше обґрунтовано», «удосконалено», «набули подальшого розвитку», хоча аналогічні положення вже були сформульовані іншими науковцями. Причиною цього може бути недостатній аналіз попередніх досліджень, незнання іноземної наукової

літератури, недостатній пошук джерел або свідоме ігнорування попередніх наукових результатів.

Особливо поширеною проблемою юридичних наукових статей є підміна самостійного наукового дослідження звичайним реферативним викладом. Значна частина статті може складатися з переказу положень законодавства та думок інших науковців. Автор послідовно зазначає, що один дослідник вважає одне, другий дотримується іншої позиції, а законодавство встановлює певне правило, після чого формулюється загальний висновок. Такий текст може мати інформаційну або навчальну цінність, однак не завжди містить самостійний науковий результат.

Надзвичайно серйозною проблемою юридичних статей є використання застарілого законодавства. Автор може використовувати нечинну редакцію закону або кодексу, скасований нормативно-правовий акт чи застарілу судову практику. Особливість юридичної науки полягає в тому, що законодавство може змінитися навіть у проміжку між завершенням написання статті та її фактичним опублікуванням. Тому перед поданням роботи до редакції та, за можливості, перед її остаточним опублікуванням необхідно перевіряти актуальність ключових нормативно-правових актів.

Ще однією проблемою є маніпулятивне використання судової практики. Не можна на підставі одного або декількох зручних для автора судових рішень без додаткового аналізу стверджувати про існування сталої судової практики. Необхідно дослідити, чи існують протилежні рішення, чи змінювалася позиція Верховного Суду, чи наявні відповідні висновки Великої Палати Верховного Суду, Конституційного Суду України та, за необхідності, практика Європейського суду з прав людини.

Важливою проблемою є недостатня методологічна підготовка науковців. У статтях нерідко формально зазначається використання системного, діалектичного, формально-юридичного, порівняльно-правового, історичного, статистичного та інших методів, однак із самого змісту роботи неможливо встановити, як саме ці методи використовувалися. Методологія не повинна бути формальною частиною статті. Автор має чітко розуміти, що саме досліджується, за допомогою яких методів отримано відповідні результати та чому обрані методи є придатними для досягнення поставленої мети.

Поширеним недоліком є неправильне визначення мети дослідження. Формулювання «метою статті є дослідження певного питання» не завжди дозволяє зрозуміти, якого конкретного наукового результату прагне досягнути автор. Доцільніше визначати мету через встановлення конкретної проблеми, виявлення недоліків правового регулювання, визначення тенденцій правозастосування та розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства.

Проблемним є також формулювання висновків, які фактично не випливають із проведеного дослідження. Кожна істотна пропозиція автора, особливо пропозиція щодо внесення змін до законодавства, повинна бути попередньо обґрунтована в основній частині статті.

Окремою проблемою є надмірне цитування. Навіть якщо всі цитати оформлені правильно, стаття, яка переважно складається з чужих позицій, може не містити достатнього власного наукового внеску. Тому формальна відсутність плагіату ще не свідчить про високу наукову якість роботи.

Значні порушення допускаються під час формування бібліографії. До них належать зазначення джерел, які фактично не використовувалися, неправильні DOI, помилки в назвах та прізвищах авторів, неправильний рік видання, відсутність сторінок цитування, невідповідність між посиланнями у тексті та списком використаних джерел. Список літератури повинен відображати реальну дослідницьку роботу автора, а не штучно створювати враження великої кількості опрацьованих джерел.

Новою надзвичайно актуальною проблемою стало використання штучного інтелекту при підготовці наукових публікацій. Закон України «Про академічну доброчесність» уже передбачає недоброчесне використання результатів, згенерованих штучним інтелектом, як окрему проблему академічної діяльності. Особливий ризик полягає в тому, що системи штучного інтелекту можуть створювати зовні переконливі, але фактично неіснуючі джерела, DOI, судові рішення, нормативно-правові акти, статистичні показники або наукові позиції.

Використання штучного інтелекту як допоміжного інструменту не повинно перетворюватися на підміну самостійної інтелектуальної діяльності автора. Науковець залишається відповідальним за достовірність кожного положення, джерела, цитати, нормативного акта та висновку, включеного до його наукової роботи.

Література

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення 24.08.2026);

2. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 24.08.2026);

3. Закон України «Про академічну доброчесність» від 18 грудня 2025 року № 4742-IX, Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text> (дата звернення 24.08.2026).